

מ ד ו ר ל מ ש ק ו ל כ ל ה

י. דוברבני

מעמדנו ההתישבותי והקרעי ערב חוק-הקרקעות.

א.

שטחה של ארץ-ישראל המערבית הוא, לפי הערכות ממשלתיות, כ-27.009.200 דונם. מזה בצפון הארץ 13.739.200, ובדרומה (הנגב), יחד עם ים המלח, 13.270.000 דונם. השטח הראוי לעיבוד בצפון הארץ הוא, לפי הערכות הממשלה, 7.208.530 דונם, ולפי הערכות הסוכנות היהודית 9.197.000 דונם. לראשית שנת 1937 היו ברשות היהודים בצפון הארץ 1.323.000 דונם (9,6% מכלל השטח) ובדרום 119.000 דונם (0,9 אחוז מכלל השטח)*. עד אמצע 1939 נוספו ליהודים עוד כ-75.000 דונם, ושטח האדמות בידי היהודים הגיע, אפוא, ל-1.517.000 דונם, וזו חלוקתו לפי המחוזות.

אדמות יהודים בארץ-ישראל באמצע שנת 1939:

הנפה	שטח הנפה	ראוי לעיבוד**	סה"כ אדמת היהודים
עכו	809 369	374 030	16 000
צפת	694 422	351 782	102 500
טבריה	453 446	292 406	191 000
נצרת	482 742	325 016	121 000
בית שאן	360 859	286 636	101 500
היטה	1 024 165	605 859	357 000
הל-כרם	757 090	572 035	122 800
יפו	334 576	298 156	118 900
רמלה	925 952	633 630	122 500
ירושלים	515 943	223 346	26 600
עזה	1 110 697	870 058	24 000
גינין	871 119	502 846	4 400
שכם	1 637 498	726 291	—
רמאללה	686 564	372 811	—
בית לחם	669 344	86 608	900
יריחו	340 702	29 403	—
הברון	2 064 712	657 609	4 800
<hr/>			
	13 739 200	7 208 530	1 313 900
	12 577 000		41 000
באר שבע ימים פנימיים	693 000		
<hr/>			
סה"כ כל א"י המנדטורית	27 009 200		1 354 900

זכיונות שבידי יהודים:

צפון ודרום ים המלח	76 000
החולה	42 750
קיסריה	25 500
שונים	17 850
<hr/>	
סה"כ אדמת היהודים	1 517 000

מכלל אדמת היהודים שייכים — לקהק"ל 444.000 דונם, לפיק"א 469.000 דונם, למרסים 804.000 דונם.

* שני המספרים כוללים גם את שטח הקונצסיות שבידי היהודים.
 ** המספרים על אדמה הראויה לעיבוד לקוחים מתוך הערכה ממשלתית. לפי הערכה יהודית מגיע, כאמור, השטח הראוי לעיבוד בצפון הארץ ל-9.197.000 דונם.

זהו פרי מאמצי העם היהודי לגאולת אדמת מולדתו במשך ששים שנות ההתיישבות בארץ.

העם חסר-הקרקע הספיק בתקופה ארוכה זו לגאול רק את החלק השביעי מן האדמה הראויה כיום להתיישבות בצפון הארץ. והו הסך-הכל לפעולת ההון הלאומי (הקרן הקימת לישראל). ההון הציבורי (יק"א, פיק"א) והיוזמה הפרטית. אמנם לא מעטים היו הגורמים המעכבים. לא נמנה כאן את כל המכשולים שבהם נתקלה גאולת הקרקע עד כיבוש הארץ על ידי הבריטים. אבל נזכיר קצת מן הסיבות בתקופה שלאחר הכיבוש. כגון: 1) חוסר עזרתה של ממשלת הארץ להתיישבות היהודים. לא רק שלא מסרה לרשות ההתיישבות היהודית מאדמותיה כהמלצת המנדט, אלא שאדמת עמק בית-שאן וקרקעות ממשלתיות אחרות חולקו לאפנדים ערבים ולבדואים, בלא הבחנה יתרה. ועד היום הנן ברובן שוממות ועזובות. 2) פריחת הספסרות בקרקעות מתקופה לתקופה, אם בשל הרחבת מטעי ההדר, ואם בשל תכניות מדומות של בנין ערים וערי-גנים בכל חלקי הארץ. 3) מיעוט אמצעים של הקרן הקימת - המכשיר הלאומי העיקרי בגאולת הקרקע, שרק היא יכולה לקנות קרקע בכל התנאים ובכל הזמנים.

רבים וגדולים הם השטחים העזובים, הבלתי ראויים לעיבוד. שיד עובדי האדמה העברי יכולה להפוך אותם לישובים תרבותיים מפותחים. מבלי שים לב לפעולת האינטנסיפיקציה הרחבה, שהנהיג החקלאי היהודי, עוד כיום רוב אדמת הארץ מעובדת בצורה אכסטנסיבית ופרימיטיבית, ורק עמלו, תרבותו וחריצותו של האכזר העברי יהפכו אותה למקור מחיה וקיום להמוני חקלאים נוספים. אך בצפון הארץ בלבד יש, לפי הסטטיסטיקה הממשלתית, יותר מששה מליון וחצי דונמים שאינם מוכשרים לעבוד!

בשנתים האחרונות ירדו מחירי הקרקע בארץ - ירידה ניכרת מאוד לעומת השנים הקודמות. - (בכמה מקרים פי שלוש ומחצה). עם זה עלינו לזכור, שגם מחירי הקרקע הנוכחיים בארץ ישראל הנם פי 5 או 6 יקרים מן המחירים הממוצעים בארצות השכנות (סוריה, עירק). וההכנסה הצפויה ממכירתן לבעל הקרקע הערבי היא בבחינת פרמיה עצומה. המשבר הקשה בפרדסנות גרם להפסקת מטעי ההדר, על כן יורדים ויוסיפו לרדת. המחירים לא רק של אדמות החקלאות המעורבת אלא גם של אדמות השפלה, המכוונות בעיקר למטעים וקרובות למרכזי הישוב בארץ.

ב.

בראשית שנת 1937 - הגיע מספר הישובים החקלאיים היהודים בארץ ל-203. בשלוש השנים האחרונות נוסדו 57 נקודות חדשות; מהן 8 בגליל העליון, בסביבות חניתה ובעמק החולה, 6 בגליל התחתון, 10 בעמק בית-שאן, 8 בעמק יזרעאל, 3 בהרי אפרים, 6 בעמק זבולון. רק אחת (!) בהרי ירושלים, ורק שתיים (1) בדרום. שאר הנקודות הן ביהודה ובשומרון.

להתיישבות החקלאית העברית נוספו בשלוש השנים האחרונות אזורים חדשים - עמק בית שאן, עמק החולה, הרי אפרים. הישובים החדשים - הנבנים תחילה בצורת חומה ומגדל, שנעשו כבר מושג היסטורי - הופכים להיות כפרים שלמים, המפרנסים אלפי עובדים. מספר העובדים בנקודות החדשות עולה על 6000. רוב הישובים חוברו ע"י כבישי עזר אל הכבישים המרכזיים בארץ.

ברוב המקומות האלה הוקמו כבר בניני דירה ומשק, הותקנו מפעלי השקאה,

נעשתה עבודת הכשרה רבה בקרקע (ניקוז, סיקול). בימים הקרובים נגשים להקמת 900 חדרי דירה נוספים - בניני-קבע. שטח הקרקע המעובד בישובים החדשים עולה כבר על 150.000 דונם. קרן היסוד, המחלקה לישוב יהודי גרמניה, הקרן לעזרה ובצרון, גי"ר וכופר הישוב - השקיעו בישובים אלה כחצי מליון לא"י. מפעלי ההתישבות הג"ל בוצעו בשלוש השנים הקשות ביותר לישוב העברי ולתנועה הציונית. לו התחלנו בטימפו זה בפעולתנו הקולוניזטורית לפני עשרים שנה לאחר הצהרת בלפור - היה מעמדנו הפוליטי כיום אחר לגמרי.

והרי זה אומר לנו, כי בפעולתנו להבא עלינו לא רק להמשיך בקצב השנים האחרונות, אלא לשאוף גם לקצב מהיר יותר. גורמים אחרים אשר ירצו להחיות את הארץ, ואשר יהיו מסוגלים לכך - אינם, אינם גם כיום.

ג.

ארץ-ישראל מסוגלת לגדל את רוב המצרכים החקלאיים, שהישוב העברי זקוק להם. בשנים האחרונות גילה המשק החקלאי המעורב יכולת יצירה רבה. הוכנסו זנים חדשים בצומח, הושבחו הגזעים המקומיים והמעורבים בבעלי-החיה. הגנענו ליבולים ותנובות - שאינם נופלים מאלה שבארצות החקלאיות המתקדמות ביותר. וההתישבות החקלאית העברית מוכנה תמיד להגדיל את הייצור ולהרחיבו, כדי לאפשר קליטת עולים חדשים וכדי להבטיח את ההשברה לישוב העברי העירוני, בימי שלום כבימי מצור ומצוקה.

ועל-אף כל זה רב הוא היבוא החקלאי לארץ. התוצרת הזולה של הארץ גופא ושל הארצות הסמוכות מתחרה בצורה קשה ביותר בתוצרת האכר העברי - שרמת חייו היא, בהכרח, גבוהה יותר משל הפלח בארץ-ישראל, בסוריה ובמצרים. ולצערנו, אין כמעט כל הגנה על התוצרת החקלאית, והשוק העברי מוצף פעם בפעם בתוצרת זולה של הארצות השכנות.

אכן, יש מקרים שהצרכן העברי אף אינו יודע, כי כמה וכמה מצרכים חקלאיים יכול כבר המשק החקלאי העברי לספק במלואם, ואין עוד כל צורך להביאם מחו"ל. אנו נותנים כאן את רשימת היבוא בסוגים אלה בשנות 1936-38:

טבלת האימפורט החקלאי שאפשר להחליפו בתוצרת הארץ.

	1938		1937		1936			
	לא"י	הכמות	לא"י	הכמות	לא"י	הכמות		
מספוא לבהמות	40 975	7 009	63 332	11 393	68 821	12,330	טן	
עופות	46 763	728 656	89 153	1 261 922	161 741	1 919 820	מספר	
בנינה	37 331	538	41 843	618	35 514	563	טן	
בצים	140 791	76 391	182 529	92 909	190 181	91 225	(1000)	
תפוחי אדמה	88 915	18 879	85 411	17 695	105 266	17 604	טן	
ירקות טריים אחרים	55 239	12 314	67 977	13 498	67 558	12 901	"	
פירות טריים	174 372	12 501	181 618	14 246	246 169	14 067	"	

עם ראשית המאורעות בארץ, כאשר נעשה הנסיון להרעיב את הישוב העברי בערים, נדרש הכפר שלנו להבטיח את השברת העיר במצרכים חקלאיים. במשך שלוש השנים האחרונות, שהצרכן העברי בעיר שמר אמונים לתוצרת הכפר העברי, גדל הייצור אצלנו בכמה ענפים - וביחוד בחלב, ביצים, ירקות, פירות - במידה

ליכרת. ייצור הביצים במשק העברי, שעלה ב־1937 ל־39.5 מיליון, הגיע ב־1939 ל־58 מיליון. ירקות ותפוחי אדמה עלו מ־8000 טון ב־1936 ל־16,000 טון ב־1939. שטח גידולי השלחין (מלבד מטעי הדר) היה בסוף 1936 21,348 דונם – ונוספו בו עד מחצית 1939 במשקי הסוכנות היהודית בלבד כ־16,800 דונם חדשים. הגידול הכולל עולה, כנראה, ל־100%!

ב־1939 הושלם מפעל ההשקאה בעמק יזרעאל המערבי („מקורות“). המפעל הזה יאפשר עוד בשנים הקרובות להכניס גידולי שלחין בשטח של 8–10 אלפים דונם נוספים. אדמות שלחין אלו מיועדות בעיקר לגידולי ירקות ומספוא. עם הרחבת שטחי המספוא יוכל משק החלב להפחית בקניית אספקה מהחוץ.

אם הצרכן העברי יקיים גם להבא את נאמנותו לתוצרת החקלאות העברית, וגם הממשלה תגדיל את הגנתה על התוצרת החקלאית המקומית (עיי הגבלת האימפורט מהארצות הסמוכות או עיי תיקון החוזים המסחריים לטובת הארץ) – תהא האפשרות להגברת ייצור נוספת בכל הסוגים הללו: מספוא, עופות וביצים; חלב ותוצרת חלב, ירקות ותפוחי־אדמה ופירות חיים. הרחבת הייצור תביא להוזלת התוצרת העברית. היא מאפשרת הקמת ישובים חדשים, וקליטת אלפי עולים נוספים בחקלאות. חריפות יתירה נודעת לשאלה זו מאז עלתה הדאגה לאספקה בימי המלחמה. כפי שאמרנו, ישנם כבר מצרכים שהמשק החקלאי שלנו יכול לספק אותם במילואים. אולם, אם ידע החקלאי העברי, שהשוק לתוצרתו מובטח, יוכל להגביר בקצב מזורז את הייצור גם בענפים אחרים. שפיתוחם מחייב השקעות לזמן ממושך יותר (מטעים, תעשיות חקלאיות, גידול בקר וצאן, גידול זרעים וכו').

תהליך האינטנסיפיקציה של המשק החקלאי העברי, וכן הכנסת זנים חדשים וגזעים משובחים – לא פסקו, כאמור, בימי המאורעות, והם הולכים ונמשכים גם בימים אלה. אם לפני 3–4 שנים הגיע הייצור החקלאי שלנו ל־25% או 30% מתצרכתו של הישוב העברי, הרי כיום הוא עולה כבר על 50%. ובשנה הקרובה יוכל המשק העברי להבטיח הספקה מלאה לישוב העברי בחלב, ירקות, תפוחי אדמה ופירות, וכן יוכל לספק את המספוא לרפת. כמה ממסיבות המלחמה, בפרט ריכוז צבא רב בארץ־ישראל ובסביבותיה, פותחים שוקים חדשים לתוצרת חקלאית משובחת. תנאי השוק להרחבת התישבותנו החקלאית – נתונים בידינו; הנוער שלנו הוכיח כי מסוגל הוא להיהפך במשך זמן קצר לחקלאי פעיל; החקלאי העברי הראה את יכולתו להפוך את אדמת הארץ למקור ברכה. על היהודים היושבים בארצות השלמות מוטל עתה לתת את חלקם הם לגאולת הארץ ולהקמת משקנו בתוכה. על הישוב וכלל־האומה ליצור מחדש את התנאים המדיניים להרחבת הגבולות.

לְקַטְפֵּי לְכָל י

הרהורים על „אֶרְצֵי־נוֹסִים“

הרשימה הנתונה מטה הודפסה לפני זמן קצר בטאן הצרפתי:
• מוצאו של הביטוי „אֶרְצֵי־נוֹסִים“ הוא ממקור צבאי. בימים שהיתה קיימת עריין

הצורה הישנה של עמידה לצבא – היה פירוש הביטוי הזה: „ממלא מקום“. מחליף, שהיה נשכר בכסף על ידי הטירון האמיד לשרת בצבא במקומו. אחר־כך התרחב המושג, ובא לציין את החילים שאינם